

לבנינה של העדה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תקלז

י"ג בתמוז תשפ"ה
פרשת "בלק"

"אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי בְרִיתִי בְּרִיתִי"

אחריות כללית על החינוך בעם ישראל

מושג ה'כלליות' ערך מרכזי, ולאור אנו נקראים לראייה כללית ולחשיבה כללית, ולכל אשר נגזר מהן, כפי שאסביר.

"סֵלֵו סֵלֵו הַמִּסְכָּה"

בחור שלמד שש או שבע שנים באחת הישיבות הגיע לרבנו הרב צבי יהודה זצ"ל וביקש לעבור לישיבת 'מרכז הרב' שבראשותו. "מדוע אתה רוצה ללמוד ב'מרכז הרב'?" שאלו הרב צבי יהודה, והבחור השיב שברצונו ללמוד את תורת הרב קוק. הוא הוסיף ושאל את הרב צבי יהודה מהי הדרך ללמוד את תורה זו. הרב השיב לו שעליו ללמוד 'מסילת ישרים'. "אבל אני רוצה ללמוד את תורת הרב קוק", התעקש הבחור, "מהי הדרך ללמוד אותה?". והרב חזר על תשובתו: "למד 'מסילת ישרים'". התלמיד שאל

**מידת החסידות של דורנו
היא להתמלא בתורה
בישיבה,
ומתוך כך ללמד תורת
חיים לעם ישראל
ולעסוק בחינוך**

"נָתַן נִשְׁמָה לָעָם עֲלֵיהָ"

ב'זמן קיץ' אנו עוסקים בנושא 'השליחות החינוכית', משום שהחינוך הוא הדבר המרכזי בחיים. בעזרת ה' כל יושבי בית המדרש יהיו בעלי משפחות, ובוודאי שחשוב לנו כיצד תתאפיין ההמשכיות שלנו ושל עם ישראל. הדבר המשפיע ביותר על כך הוא החינוך. דומני שגם בתקציב המדינה הסעיף הגבוה ביותר, לאחר תקציב הביטחון ההכרחי, הוא תקציב החינוך. אמנם הרוח היא העיקר, אולם סדר המציאות הוא שבונים את הגוף ולאחר מכן בונים את הנשמה, כמו שתורת הרב זצ"ל מתייחסת גם לתהליך גאולתנו, והחינוך הוא בניין נשמת האומה. לצערנו, המצב בתחום זה משווע לעזרתנו כבני תורה. אצלנו, כלומדי תורת ארץ ישראל, תופס

החמירות גס – הנטייה הטבעית של כל חפץ היא ליפול ארצה, וכך גם נטייתו הטבעית של האדם היא להישאר במיטה בבוקר. אם הוא לא יעבוד על מידותיו – הוא לא יזדרז לקום ממיטתו ולא יהיה בעל מרץ להגשים יעדים בכל תחומי החיים⁵. האדם הלוא אוהב את 'אזור הנוחות' שלו, שהוא לרדת למטה, מעין 'כוח הכבידה' הרוחני, ובלשון ה'מסילת ישרים'⁶: **"על כן לא יחפץ האדם בטורח ומלאכה. ומי שרוצה לזכות לעבודת הבורא יתברך צריך שיתגבר נגד טבעו עצמו ויתגבר ויזדרז, שאם הוא מניח עצמו ביד כבודתו, ודאי הוא שלא יצליח."**

לאחר שלב זה ניתן להעפיל אל מידת 'הנקיות', שעיקרה הוא לקבוע את הרצון לטוב כרצון קבוע בנפש, כדבר טבעי הזורם בקרב האדם באופן חופשי. מתוך ההבנה המעמיקה של חובתו, ומתוך ביצוע מעשי שלה על ידי זהירות במעשיו ועשיית טוב בפועל ובזריזות – יש מקום למדרגת 'הנקיות' ול**"היות האדם נקי לגמרי מכל מדה רעה ומכל חטא"**⁷ זוהי כמובן מדרגה גבוהה מאוד, ולוואי שנזכה לה.

"אָהבּוֹ אֶת ה' כָּל חֲסִידֵיו"

מכאן ואילך מתחיל לדעתי חלקו השני של ה'מסילת ישרים'. בפרק יג עוסק הרמח"ל בשלב הבא בסולם, שהוא 'מידת הפרישות', ש"היא תחילת החסידות. ותראה שכל מה שביארנו עד עתה הוא מה שמצטרך אל האדם לשיהיה צדיק, ומכאן ולהלאה הוא לשיהיה חסיד". כלומר: עד למידת הנקיות המיקוד היה בבניית מדרגת 'הצדיק', ומכאן ואילך משרטט הרמח"ל את הדרך לבנות את מדרגת 'החסיד'. מהותה של מידת החסידות אליבא דהרמח"ל היא מהפכנית. הפרישות, לשיטתו, היא בחינת ה'סור מרע', ואילו החסידות היא צד ה'עשה טוב'. איזה טוב נותר

את שאלתו בפעם השלישית, ושוב הרב צבי יהודה חזר על תשובתו.

הרב צבי יהודה לא התבלבל, אלא היה מחנך גדול. הוא התכוון לומר לאותו תלמיד שיש לשמור על ההדרגה הנכונה. בראשונה יש ללמוד 'מסילת ישרים', שהוא ספר ההדרכה המרכזי בעם ישראל בענייני עבודת ה'¹. כידוע, הגר"א אמר כאשר ראה את ספר זה שאם מחברו היה עדיין בין החיים בעולם הזה, הוא היה הולך ברגליו לקבל את פניו.

"סור מרע ועשה טוב"

ברצוני להציג הפעם מבט על ה'מסילת ישרים' בהקשר לנושא בו אנו עוסקים. ה'מסילת ישרים' בנוי לפי סולם העלייה בעבודת ה' שהציב לפנינו רבי פנחס בן יאיר, שהיה חותנו של רשב"י לפי רוב הדעות². הפרק הפותח עוסק בבירור חובתו של האדם בעולמו, ובו מתבאר מהי תכלית חיינו ולאן עלינו לשאוף להגיע.

לאחר מכן, הספר מחולק לשני חלקים מרכזיים: החלק הראשון הוא מתחילת הספר עד לסוף מדרגת הנקיות. בחלק זה אנו נקראים לעבודה המאומצת הנדרשת לשם קניית מידת הזהירות. עלינו לבחון את מעשינו, לערוך חשבון נפש ולתקן דרכינו בהתאם. לאחר 'הזהירות', העוסקת ב'לא תעשה' וב**"סור מרע"**, בא מקומה של מידת 'הזריזות' שעניינה הוא ה**"עשה טוב"**³.

זהו הכלי ליישם את המטרות שאנו מעוניינים להגשימן, כך שלא נשקע בעצלות ובכבדות החומר והגוף, ובלשונו של ה'מסילת ישרים' עצמו⁴: **"כי טבע האדם כבד מאד, כי עפריות**

¹ עיין אור ישראל (לרבי ישראל מסלנט), נתיבות אור, ד"ה אנוכי, על רבו רבי יוסף זונדל מסלנט: "אנכי הכותב זוכר אני... אחרי נסיעת החסיד מו"ה רבי יוסף זונדל הנ"ל לעיר הקדש. וראיתי בעיני כמה ניירות מכת"י הטהור. אשר שם יסופר השאלות ששאל מרבו הגאון החסיד מו"ה רבי חיים זצוק"ל מוואלאז'ין... וראיתי שם אשר שאל מרבו הגה"ח הנ"ל בעת פרידתו מוואלאז'ין: איזה ספרי מוסר טוב לעסוק? והשיב לו בזה"ל: **"כל ספרי מוסר טוב ללמוד. אך ספר מסילת ישרים הוא יהיה מנהלך"**.

² כך מופיע בזוהר במספר מקומות, אולם השווה שבת, דף לג, עמוד ב. עיין תולדות תנאים ואמוראים בערכו.

³ על פי תהלים, פרק לד, פסוק טו

⁴ פרק ו

⁵ עיין רש"י, במדבר, פרק כג, פסוק כד: "הֵן עִם פְּלִבְיָא יָקוּם" וגו' - כשהן עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין.

⁶ שם

⁷ פרק י

וילך לרב לשאול אותו לגבי כשרות ארבעת המינים שלו. הלוא גם לצרכיו הגשמיים הוא נוהג להשקיע לא פחות מכך!

אם כן, עניינה של מדרגת החסידות הוא לעשות מעבר לנדרש ומעל לרף החיוב המינימלי, מתוך אהבת ה' והאמת וכדי "לעשות נחת רוח ליוצרו".

בהמשך כותב ה'מסילת ישרים' שבמידת החסידות ישנם שלושה מרכיבים עיקריים, והם "חלקי החסידות הראשיים"¹¹. הראשון הוא המעשה, השני הוא הדרך ואופן הביצוע, והשלישי הוא הכוונה.

ברצוני להרחיב על אודות 'כוונת החסידות', משום שאנו סבור שיש בה יסוד מאוד עמוק שאנחנו מתמודדים איתו בדרכי החינוך והצמיחה הרוחנית. כך כתב הרמח"ל¹²: "עוד עיקר שני יש בכוונת החסידות, והוא טובת הדור. שהנה ראוי לכל חסיד" - השואף לעשות נחת רוח לבורא ולקים את מצוותיו מעבר לנדרש - "שיתכוון במעשיו לטובת דורו כולו, לזכות אותם ולהגן עליהם" ויתפלל על הדור. אדם זה ירגיש שאיכפת לו מהחיילים לא בגלל קרבתו האישית אליהם, אלא משום שהוא איש כלל ישראלי וטובת הדור עומדת נגד עיניו. לכן, גם בתפילתו הוא מתפלל על בני דורו כולם שיחזרו תשובה ויתכפרו להם עוונותיהם, ואף מלמד עליהם סניגוריה¹³.

"אם אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי בְרִיתִי"

כלל הדברים הוא שלכל אחד מאיתנו ישנם כישורים מיוחדים, ובהתאם אליהם אנו בוחרים את דרכנו בחיים. השאלה היא באיזה כיוון נבחר, שהלוא ישנן דרכים רבות לעשייה ולמימוש האישיות. ואכן, לשמחתנו בוגרי "שיבות ההסדר" משתלבים מתוך ראייה כלל-ישראלית בכל מערכות המדינה ובכל התחומים, והשפעתם היא

עוד לעשות? הלוא כבר בחרנו בטוב וקיימנו תורה ומצוות?

את היסוד החשוב הזה מלמדנו הרמח"ל בראש דבריו על 'החסידות'⁸: "כי מנהגים רבים ודרכים רבים עוברים בין רבים מבני האדם בשם חסידות, ואינם אלא גולמי חסידות בלי תואר ובלי צורה ובלי תיקון". ביטוי חריף זה רומז לביטוי 'גלמי כלים', המוכר לנו מהמשניות ומהגמרא. 'גולם' הוא דבר שעדיין לא הושלמה צורתו. הוא אמנם מצוי בתהליך התהוותו, אך עדיין לא הגיע ליעדה⁹.

אם כן, מהי מהותה האמיתי של 'החסידות'? כותב ה'מסילת ישרים': "שורש החסידות הוא מה שאמרו חז"ל¹⁰: 'אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו'... מי שאוהב את הבורא ית"ש אהבה אמיתית לא ישתדל ויכוין לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל", אלא הוא יהיה כבן האוהב את אביו ועושה את רצונו, גם אם הוא לא אמר לו בפירוש. הוא איננו מחכה שהאב יבטא את רצונו, אלא הוא מסתפק בכך שקלט את הלך רוחו של אביו וממהר להגשים את רצונו. עיקרון זה נוגע לכל אוהב ורע, לכל חבר, ליחסים שבין איש לאשתו. זהו אבן יסוד של בניין הבית, יסוד בניין האהבה. "כללו של דבר בין כל מי שהאהבה ביניהם עזה באמת. שלא יאמר לא נצטויתי יותר, די לי במה שנצטויתי בפירוש", עשיתי די כפי מה שאני צריך. אדם כזה אינו מסתפק בקיום המצווה באופן מינימלי, אלא דווקא משתדל להדר במצווה ככל שהוא יכול. למשל, הוא אינו מסתפק באתרוג זול ופשוט, אלא משקיע מזמנו וממונו כדי למצוא 'פרי עץ הדר' הדור ככל הניתן, ילמד את ההלכות

⁸ פרק יח

⁹ עיין פירוש המשנה לרמב"ם, אבות, פרק ה, משנה ו: "גולם" הוא איש שיש לו מעלות שכליות ומעלות מידות, אבל אינן על השלימות ואינן נמשכות לפי הראוי... ולזה נקרא 'גולם', כדמות הכלי אשר יעשהו האומן, ותגיע לו הצורה המלאכותית, אבל יחסרו לו ההשלמה והשיכלול... וכאשר לא הגיעה לזה צורה שלימה, קראוהו 'גולם', כדמות החומר הנמצא, והוא מוכן לקבל צורה אחרת, יהיה בה יותר שלם".

¹⁰ ברכות, דף יז, עמוד א

¹¹ פרק יט

¹² שם

¹³ זו לשונו: "מצוה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם ולכפר עליהם, וזה צריך שיעשה בכונת עבודתו, וגם בתפלתו בפועל דיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמד סניגוריא על הדור כולו".

לפני זמן מה הגיע לכאן אחד מבוגרי הישיבה, שהוא תלמיד חכם ואיש חינוך מובהק. שיתפתי אותו מהו הנושא שעליו בכוונתי לדבר, והוא העיד בפניי: ”אתה לא מבין כמה המצב היום קשה”. גם הישיבות התיכוניות חוזרות להתמלא בר”מים חרדים. איני חלילה נגד ר”מים חרדים, שוודאי יכולים להקנות לתלמידיהם יראת שמיים, אולם אנו מאמינים בדרך החיים - דרכם של מרן הרב זצ”ל, בנו הרב צבי יהודה זצ”ל והרב דרוקמן זצ”ל ותלמידיהם.

גם התמסרות למשימת החינוך היא איננה מחויבת. רבים מאיתנו תכננו כשבאו לישיבה להיות מהנדס או רופא, כפי שחינכו אותם בבית. רבים מגיעים לפה או לישיבות אחרות על דעת כן. הלוואי שבחינוך הדתי-לאומי היו מחדירים בילדים מגיל שלוש שהעיקר השאיפה היא להיות תלמיד-חכם ושתלמוד תורה הוא הדבר החשוב ביותר. לצערנו, זהו עדיין אינו המצב, על אף שאנו הולכים ומתקדמים לכך.

כל אחד מאיתנו צריך לבחור מהן השאיפות, שעליהן הוא מתעתד לכוון את חייו, לאחר שלמד חמש שנים ב”ישיבת הסדר”. מן הסתם כל אחד שואף שהוא יעסוק בתחום מסוים - עיסוק תורני הנדסה, רפואה או אחר - וביתו יתנהל בדרך התורה, בצניעות ומתוך מחויבות לפרטי ההלכה כפי שחונך בישיבה. זוהי כמובן חובתו של כל יהודי.

אולם, אנו עוסקים כיום במידת ’החסידות’, הכוללת את הבחירה לעסוק בחינוך ילדי ישראל, קטנים וגדולים. אכן, אינך חייב לעשות זאת. אדרבה, יהיו רבים שיגידו לך שזוהי שטות ועדיף לך לפנות לאפיקים שיותר רווחים מבחינה כלכלית. ברם, ה’מסילת ישרים’ מלמדנו כי **”כי אין הקדוש ברוך הוא אוהב אלא למי שאוהב את ישראל וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקדוש ברוך הוא מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמתים של ישראל שהקב”ה חפץ בהם הרבה”** -

רחבה מאוד וזהו דבר נפלא. עם זאת, ישנו בדור הגדול הזה, דור הגאולה, מימד של הירתמות לעשייה שאיננו מחויבים בה.

במובן זה, אני חושב שהמוסיף ללמוד מעבר לסדרי הישיבה הרגילים קונה בכך מדרגה גדולה. אמנם מקובל לומר שה’מתמיד’ הוא זה שאוכל בזמן, ישן בזמן ולומד בזמן, אבל לדעתי בדורנו הגדול יש מקום להדרכה שונה. אנסח זאת בחריפות - ייתכן שהוא לא אוכל בזמן, ואפילו לא לומד בזמן, אולי אפילו לא קם להתפלל בזמן, ואף על פי כן מלמדנו הרב זצ”ל במאמר ’הדור’ שדור זה הוא דור גדול - **”שובב הוא, פראי הוא אבל גם נעלה ונשא”**. זה טבעו של הדור. אלמלא כן, נבצר ממני להבין את גדלות-הנפש שמתגלית כיום במלחמה, הן מצד הגברים והן מצד נשותיהם. לא תמיד יש בהכרח התאמה ’לפרטים הקטנים’, העמידה בזמנים ודקדוק הפרטים, ולעיתים אף ישנה פריצה גדולה מן הסדר, ואף על פי כן ישנה משיכה גדולה לעשות את הדברים שהם מעבר למחויבות השטחית. דור גדול כשלנו, אומר הרב זצ”ל, מחפש דברים גדולים¹⁴. עסק העיסוק בדברים שהם מעבר למחויבות השגרתית מרומם את האדם למעלה עליונה יותר, לדעתי.

אחדד יותר. בדרך כלל נהוג להדגיש בסולמו של רבי פנחס בן יאיר את העיסוק במדרגת הזהירות, שהיא יסוד עבודת ה’, ולוואי שנצליח להגשימה כראוי. למרות זאת, אני סבור שבדורנו אם לא נציץ למדרגת ’החסידות’ - לא נוכל להגשים גם את ה’זהירות’. לדורנו יש ’כנפי רוח’ והוא מבקש לעוף בהן. יש להאמין בהן, ולהניח לו להתחבר למדרגות גבוהות יותר - לערוך ’משמרים’ ולימודים מיוחדים וכיוצא בזה.

”החֲצִיזוּ מֵאַתְּכֶם”

כאמור, אנחנו עוסקים במשימת החינוך. כפי שצינו מספר פעמים המצב במדינה כיום הוא שלצערנו ערבים נכנסים למערכות החינוך.

¹⁴ שם: ”דור בעל רוח גדול חפץ ומוכרח לחפץ, בכל מקום שהוא פונה, לשמע דברים גדולים”.

כלומר: המנהיגים - "האמתיים של ישראל שהקב"ה חפץ בהם הרבה"¹⁵.

היינו: גם אם משהו אוהב מתמטיקה או פיזיקה ולכן הוא מוכשר - הוא יכול לממש זאת בשדה החינוך, ולהוות דוגמה ומופת לבן תורה ולתלמיד חכם שמדקדק קלה כבחמורה ומנהל את ביתו בהתאם לכך¹⁶.

עלינו לקדם את עם ישראל, משימה זו מוטלת על כתפנו הקטנות. על כן, מידת החסידות של דורנו היא להתמלא בתורה בישיבה, שהיא מאגר הכוח של עם ישראל, ומתוך כך ללמד תורת חיים לעם ישראל ולעסוק בחינוך - ללמוד ללמד. רק מרוויחים מכך - אתה תהיה יותר טוב וערכי, וביתך יהיה יותר טוב וערכי. בית שעוסק בחינוך עסוק תמיד באידיאלים, ולא בכסף חלילה, שהלוא זהו הנושא שעליו הבית סובב. כאשר אדם עוסק בחינוך הוא משתף את בני הבית בענייני החינוך והלימוד שבהם הוא נתקל, ולעומתו העובד בבנק מביא באופן טבעי לשולחן המשפחה והשבת את שאלות ההתנהלות הכלכלית המעסיקות אותו. לדעתי, אין דבר גדול מעיסוק בחינוך, בהעמדת התורה ובהוראה כדרך חיים.

”חִזְק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמּוֹנוֹ וּבְעַד עַרְי אֱלֹקֵינוּ”¹⁷ ובעד עמו - זו נחלתו.

¹⁵ שם

¹⁶ עיין מסילת ישרים, חתימת הספר: ”כל שאר הפרטים אשר בעסקי האדם בעולם, כל אחד ואחד לפי מה שהוא ראוי לו דרכי החסידות, לא לפי שהחסידות משתנה, כי הנה הוא שוה לכל נפש ודאי, הואיל ואינו אלא לעשות מה שיש נחת רוח ליוצרו בו, אבל הואיל והנושאים משתנים אי אפשר שלא ישתנו האמצעים המגיעים אותם אל התכלית כל אחד לפי ענינו. וכבר יכול להיות חסיד גמור איש אשר לא יפסוק מפיו הלימוד כמו מי שמפני צרכו הוא בעל מלאכה פחותה”.

¹⁷ שמואל ב, פרק י, פסוק יב